

nijo različne arhivske ustanove. Škoda je tudi, da knjiga nima niti osebnega niti krajevnega kazala.

Za zaključek naj še opozorimo na terminološko značilnost, ki jo ob prebiranju knjige zasledimo. Avtorji namreč ves čas dosledno uporabljajo izraz »partizansko gibanje« in se enako dosledno izogibajo izrazu »narodnoosvobodilno gibanje«, kadar bi ga lahko uporabili v dosedaj uporabljanem pomenu. Odločitev je očitna zavestna in skuša premostiti širše občuteno zadrego, ko del piscev, ki sicer z večjo ali manjšo naklonjenostjo ocenjujejo narodnoosvobodilna prizadevanja, dogajanja med vojno ne morejo označiti kot samo narodnoosvobodilnega, ker ga je kot takega kompromitirala vodstvena vloga komunistična partije. Tako bi vsaj lahko sklepali iz ocene na strani 344, kjer Jože Dežman pravi: »Partizansko gibanje je bilo narodnoosvobodilno, vendar je njegov značaj bistveno določala njena voditeljica Komunistična partija. Ta je spodbudila odporniško gibanje in ga vodila. Razumljivo je, da je z naraščanjem vpliva partizanskega gibanja rasla tudi verjetnost revolucionarnega prevzema oblasti.« Izraz »partizansko gibanje« naj bi torej pokrival oba pola – narodnoosvobodilnega in revolucionarnega.

Vida Deželak-Barič

V e l j k o R u s: *Zapiski iz življenja Josipa Rusa*. Društvo piscev NOB Slovenije, Partizanski knjižni klub: 1, Ljubljana 1992, 241 strani.

Po nekaj desetletjih ne povsem naključne pozabe je ob zatonu epohe, ki ji je dejavno botroval ob nastanku, stopil v širšo javnost tudi eden zadnjih članov prvotnega vodstva Osvobodilne fronte – Josip Rus – Andrej. To je mogoče trditi že za knjigo njegovih spisov in pričevanj (Josip Rus Andrej: *Pričevanja in spomini, O sokolstvu, Osvobodilni fronti in novi Jugoslaviji*, Ljubljana 1989, urednik Jurij Perovšek). Delo, ki ga je pripravil njegov sin, sicer znani sociolog dr. Veljko Rus, pa je nastalo iz vrste zapisanih pričevanj Josipa Rusa v daljnem letu 1964. Ker govore o celotnem življenju, jih je mogoče smatrati za avtobiografsko pripoved, ki pa ima metodološko omejitve, saj je interpretirana in še izbrana preko druge osebe. Te omejitve se sestavlja sicer povsem zaveda.

Pripoved je izrazito dvodelna. Prvi del, ki sega do 1941, temelji na opisu toka življenja z na trenutke briljantnimi orisi družbe, posameznih plasti, dogodkov.

Rusova zgodba se začne z mladimi leti, ki jih ni preživel povsem v slogu slovenskega malomeščanstva, saj je letoviški Bled, odkoder je bil doma, prinašal še drugačne spodbude dojemljivim mladeničem. Šolanje na gimnaziji v Kranju mu je dalo nove spodbude, ki so ga privedle v krog narodno-radikalne mladine, ki ji je ostal zvest tudi med študijem prava na Dunaju, ni pa se priključil Preporodu, pač pa sokolstvu. Vse to je po dveh letih študija prekinila svetovna vojna. Rus si je postopno izoblikoval 'teorijo o neodgovornosti', poskušal je v vojni, ki je ni imel za svojo, sodelovati v čimmanjši meri. Kar neverjetno se berejo njegova uspešna izogibanja služenju v vojski, napredovanju in fronti. Ker si opisava sledita eden za drugim, je prav slikovita razlika med oko-

liščinami ustvarjanja češke in jugoslovanske države; obnašanje slovenskih političnih elit ga je povsem razočaralo, tako da je razumeti njegov pristop k prostovoljni Koroški legiji tudi za dejanje nasprotovanja. V novi državi se je njegovo življenje utirilo. Najprej je dokončal študij prava, nato pa vstopil v sodniško službo, ki ga je vodila na Brdo, v Gornjo Radgono, Višnjo Goro in končno Ljubljano. Da ni bil zgolj običajen sodnik, dokazuje tudi njegovo dejavno zavzemanje za vzpostavitev sokolskih društev in študij filozofije na univerzi v Ljubljani. Po premestitvi v Ljubljano (1934) pa se je povsem posvetil tudi delu v sokolski župi. Dogajanja v ljubljanski sokolski župi skozi pozna trideseta leta so bolj poznana.

Omeniti je treba še drugo rdečo nit, ki se vleče skozi večino spominov – odnos do cerkve, duhovščine in klerikalizma. Prav na slednjega je Rus posebej pozoren – in odklonilen – saj ga srečuje povsod skozi življenje: na gimnaziji, v službi, v javnem življenju.

Rusov preskok v intenzivno politično življenje se je začel povsem prozaično – s sestankom izključenih iz Sokola ('taborski proces') s komunisti januarja 1941, ki je temeljil na vprašanju nacionalne obrambe v pričakovani vojni. Na teh stikih je temeljila tudi vključitev teh Sokolov in večine članstva v Osvobodilno fronto. Rus je postal tudi prvi predsednik njenega Izvršnega odbora in to ostal do januarja 1943. Njegovo razumevanje OF je bilo povezano z motivi, ki so ga vanjo vodili – organizacija preseganja strankarskih interesov v najvišji namen, obrambo naroda. Pomembni so njegovi opisi delovanja in zelo dinamičnih notranjih razmerij v vodstvu OF, kjer so osebna razmerja bila včasih enako pomembna kot politična; posebno velja to za prvi dve leti, ko je pisnih ostalin malo. Upoštevati bo treba njegove opredelitve in podatke glede Protiimperialistične fronte, dolomitske izjave, odnosa KPS do OF, metod slabitve sokolske in krščanske skupine, razmerja med OF in partizansko vojsko, karakterizacije vodilnih osebnosti. Slikoviti so tudi opisi njegovih poti na Hrvaško in v Bosno, bivanja na Visu in v Beogradu. Prirejevalec zaključí s pripovedjo o razpustu Sokola julija 1945.

Tovrstna spominska literatura terja – še posebno, ker pripovedovalec ni več živ – trdno redaktorjevo roko in, v kolikor pretendira na znanstveno objavo, skrben pojasnitveni aparat. Na tej točki pa se je uredniška trojka razšla. Za prvi del (od začetka do 1941) je prirejevalec dr. Rus angažiral dr. Olgo Janša-Zorn, ki je svoje delo korektno opravila (166 opomb). Ne spuščam se v motive prirejevalca, da je zaupal tovrstno delo za obdobje 1941–1945, ki bi terjalo ponekod več pojasnil, saj gre za centralno obdobje v tako postavljenem delu, nezgodovinarju, sicer idejnemu in političnemu sodelavcu pokojnega, Zoranu Poliču, nekaj opomb pa so prispevali še Franci Strle, Mitja Kreft in Lado Ambrožič. Rezultat te izbire ne potrjuje, saj je količinsko in vsebinsko povsem neprimerljiv z prejšnjim obdobjem (le 20 opomb na 80 strani besedila). Ponekod Polič polemizira z Rusovimi stališči (op. 182, 186), precej mnogo bolj potrebnih pojasnil (z izjemo dr. Črtomira Nagodeta tudi vse osebe) je ostalo nezabeleženih. Vzemimo za primer ne znano polemiko v Izvršnem odboru OF o podreditvi partizanske vojske jugoslovanskemu Vrhovnemu štabu, posredno torej CK KPJ. Ta je potekala po dosedaj znanih podatkih maja 1943, Rus pa je v njej edini vztrajal na stališ-

ču, da ostane pravica imenovanja vodilnega vojaškega kadra Izvršnemu odboru (Dokumenti ljudske revolucije 7, dok. 66; E. Kocbek: *Listina*, str. 51; T. Fajfar: *Odločitev*, II. izd., str. 281–285). V Rusovem spominu in tako tudi v knjigi pa se je to dogodilo pol leta kasneje, oktobra 1943, v njem nastopa Kardelj, ki je tedaj bil v Beli krajini, dragocena pa je njegova interpretacija spora. Toda bralec o vsem tem iz pojasnila ne izve niti besedice, pač pa Polič zatrdi, da na seji ni bil. Zapisnik v nasprotju s to trditvijo pove, da je bil odsoten le Kardelj in en dan še Leskošek, glavno poročilo k eni od točk dnevnega reda pa je imel prav Zoran Polič. Da pa gre za dosedaj neznano in nedokumentirano še eno sejo IO OF z omenjeno tematiko, je le malo verjetno.

Knjiga je zanimiva in koristna, saj bodo raziskovalcem družbene zgodovine dobrodošli opisi življenja v prvi polovici stoletja, dragoceni so tudi sicer skopi opisi razmer v sodstvu. Josip Rus govori o razumevanju Osvobodilne fronte s še ene politične plati, iz liberalne skupine, ki ji je, kot se zdi, največ pomenila libertarna drža – od osebne samouresničitve do samoodločbe in razveze patronata SLS nad slovenskim političnim življenjem. Za Kocbekom in Fajfarjem je to tretji tovrstni korpus; žal v OF vodilni komunisti niso zapustili nobenega podobnega pričevanja. V tem bo knjiga dragoceno dopolnilo dokumentov, ki jih sicer ni malo, še posebej ker je v izrazu in sodbi svobodnejša in jasnejša kot omenjeni spisi, ki so izšli v dobi vladavine le še enega dela nekdanje 'tovarišije'. Le podrobna primerjava s sočasnimi viri pa bi pokazala, koliko je prenašanju političnih in osebnih razmerij tedanjosti nazaj, v 'herojsko dobo', podlegel tudi Rus sam.

Damijan Guštin

J e r c a V o d u š e k - S t a r i č: *Prevzem oblasti 1944–1946*. Cankarjeva založba, Ljubljana 1992, 455 strani.

Pričujoča knjiga je obsežna monografija, ki obravnava politično dogajanje v Sloveniji in Jugoslaviji med leti 1944 in 1946. Osnova knjige je doktorska disertacija, ki jo je avtorica, sedaj docent na Inštitutu za novejšo zgodovino v Ljubljani, zagovarjala v letu 1991 na oddelku za zgodovino ljubljanske Filozofske fakultete.

Nekoliko bolj poučenemu bralcu lahko že časovno, krajevno in tematsko smiselna razporeditev problematike pove, da je delo plod premišljene avtoričine analize. Morda se zdi taka ustreznost izhodišča besedila samoumevna, vendar menim, da so stvari le na prvi pogled tako preproste, saj se ob njem odpirajo mnoge dileme. Povedati je potrebno, da je bil avtoričin osrednji namen orisati prevzem oblasti na Slovenskem, kjer se je ob dejstvu, da gre za pionirsko delo na tem področju, izpostavilo vprašanje njegove periodizacije. Pri tem se je postavljala temeljna dilema, ali začeti z majem 1945, z mesecem, ki je zaznamoval konec vojne in začetek povojnega obdobja v Sloveniji, ali pa se vračati nazaj v vojni čas. Ob odločitvi, da je za razumevanje povojnega razvoja potrebno upoštevati tudi medvojnega, se hkrati postavlja bistveno vprašanje, koliko globoko seči vanj. Obstaja namreč več različnih možnih opcij (začeti zasedbo in z organiziranjem oboroženega odpora, morda za mejnik izbrati dolomitsko izjavo, ko-